

ทุตียตถาคตอจฺฉริยสุตต¹

[๑๒๘] ตถาคตสุส ภิกฺขเว อรหโต สมนฺมาสมฺพุทฺธสุส ปาตุภาววา จตฺตาวโร อจฺฉริยา อพฺภุตฺตมฺมา ปาตุภวานฺตฺติ. กตเม จตฺตาวโร.

อาลยารามา ภิกฺขเว ปชา อลยรตา อลยสมฺมุทิตา, ส่า ตถาคเตน อนาลเย ฐมฺเม เทลียมาเน สฺสุสุตฺติ สៃตํ โอทหติ อญฺญาจิตฺตํ อฺปฺภุจเปติ, ตถาคตสุส ภิกฺขเว อรหโต สมนฺมาสมฺพุทฺธสุส ปาตุภาววา อัยํ ปจฺจโม อจฺฉริโย อพฺภุตฺตมฺโม ปาตุภวาติ.

มานารามา ภิกฺขเว ปชา มานรตา มานสมฺมุทิตา, ส่า ตถาคเตน มานวินเย ฐมฺเม เทลียมาเน สฺสุสุตฺติ สៃตํ โอทหติ อญฺญาจิตฺตํ อฺปฺภุจเปติ, ตถาคตสุส ภิกฺขเว อรหโต สมนฺมาสมฺพุทฺธสุส ปาตุภาววา อัยํ ทุตฺติโย อจฺฉริโย อพฺภุตฺตมฺโม ปาตุภวาติ.

อนฺุปสมารามา ภิกฺขเว ปชา อนฺุปสมรตา อนฺุปสมสมฺมุทิตา, ส่า ตถาคเตน โอบสมิเก ฐมฺเม เทลียมาเน สฺสุสุตฺติ สៃตํ โอทหติ อญฺญาจิตฺตํ อฺปฺภุจเปติ, ตถาคตสุส ภิกฺขเว อรหโต สมนฺมาสมฺพุทฺธสุส ปาตุภาววา อัยํ ตติโย อจฺฉริโย อพฺภุตฺตมฺโม ปาตุภวาติ.

อวิชฺชาคตฺตา ภิกฺขเว ปชา อนฺุฏฺฐตา ปริโยนทฺธา, ส่า ตถาคเตน อวิชฺชาวินเย ฐมฺเม เทลียมาเน สฺสุสุตฺติ สៃตํ โอทหติ อญฺญาจิตฺตํ อฺปฺภุจเปติ, ตถาคตสุส ภิกฺขเว อรหโต สมนฺมาสมฺพุทฺธสุส ปาตุภาววา อัยํ จตฺตฺโต อจฺฉริโย อพฺภุตฺตมฺโม ปาตุภวาติ.

ตถาคตสุส ภิกฺขเว อรหโต สมนฺมาสมฺพุทฺธสุส ปาตุภาววา อิเม จตฺตาวโร อจฺฉริยา อพฺภุตฺตมฺมา ปาตุภวานฺตฺติ.

¹ อังคุตตรนิกาย จตฺกกนิบาต

๘. ทุตียตถาคตอัศจรรย์สูตร^๒

ว่าด้วยเหตุอัศจรรย์ของพระตถาคต สูตรที่ ๒

[๑๒๘] ภิกษุทั้งหลาย เหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการ ย่อมปรากฏเพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. หมู่สัตว์ผู้ยังหมกมุ่นในอาลัย ยินดีในอาลัย บันเทิงในอาลัย เมื่อตถาคตแสดงธรรมที่ไม่มีอาลัย ก็ตั้งใจฟังด้วยดี เจียโลตสดับ ตั้งใจ ใฝ่รู้ นี่เป็นเหตุอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๑ ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. หมู่สัตว์ผู้ยังหมกมุ่นในความถือตัว ยินดีในความถือตัว บันเทิงในความถือตัว เมื่อตถาคตแสดงธรรมที่กำจัดความถือตัว ก็ตั้งใจฟังด้วยดี เจียโลตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้ นี่เป็นเหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๒ ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓. หมู่สัตว์ผู้ยังหมกมุ่นในความไม่สงบ ยินดีในความไม่สงบ บันเทิงในความไม่สงบ เมื่อตถาคตแสดงธรรมที่เป็นไปเพื่อความสงบ ก็ตั้งใจฟังด้วยดี เจียโลตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้ นี่เป็นเหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๓ ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. หมู่สัตว์ผู้ยังตกอยู่ในวิชาเป็นผู้มีตบอด ถูกวิชาหุ้มห่อ เมื่อตถาคตแสดงธรรมที่กำจัดวิชา ก็ตั้งใจฟังด้วยดี เจียโลตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้ นี่เป็นเหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๔ ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้แล ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทุตียตถาคตอัศจรรย์สูตรที่ ๘ จบ

^๒ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาร

จានสุตต³

[๑๙๒] จตุตารีมานิ ภิกขเว จานานิ จตุหิ จาเนหิ เวทิตพฺพานิ. กตมานิ จตุตารี.

สํวาเสน ภิกขเว สီลํ เวทิตพฺพํ ตยฺจ โข ที่เมน อทฺธนา น อิตฺตํ มนสิกโรตา
โน อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณน

สํโหวาเรน ภิกขเว โสเจยฺยํ เวทิตพฺพํ ตยฺจ โข ที่เมน อทฺธนา น อิตฺตํ
มนสิกโรตา โน อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณน

อาปทาสุ ภิกขเว ธาโม เวทิตพฺโพ โส จ โข ที่เมน อทฺธนา น อิตฺตํ มนสิกโรตา
โน อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณน

สากจฺฉาย ภิกขเว ปญฺญา เวทิตพฺพา सा ज्ञे चो ที่เมน อทฺธนา น อิตฺตํ
มนสิกโรตา โน อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณน

สํวาเสน ภิกขเว สီลํ เวทิตพฺพํ ตยฺจ โข ที่เมน อทฺธนา น อิตฺตํ มนสิกโรตา
โน อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณนาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิณฺเจตํ ปฏฺิจจ
วุตฺต,

อิธ ภิกขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิํ สํสฺมาโน เอวํ ชานาติ ที่มฺรตฺตํ โข
อยมายสฺมา ขณฺฑการี ฉิทฺทการี สพลการี กมฺมาสการี น สตตการี น สตตวุตฺตี สีเลสุ
ทฺสุสีโล อยมายสฺมา นายมายสฺมา สีลวาติ

อิธ ปน ภิกขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิํ สํสฺมาโน เอวํ ชานาติ ที่มฺรตฺตํ โข
อยมายสฺมา อขณฺฑการี อจฺฉิทฺทการี อสพลการี อกมฺมาสการี สตตการี สตตวุตฺตี
สีเลสุ สีลวา อยมายสฺมา นายมายสฺมา ทฺสุสีโลติ

สํวาเสน ภิกขเว สီลํ เวทิตพฺพํ ตยฺจ โข ที่เมน อทฺธนา น อิตฺตํ มนสิกโรตา โน
อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณนาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทฺเมตํ ปฏฺิจจ วุตฺตํ.

³ อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต

สัโหวาเรน ภิกฺขเว โสเจยฺย เวทิตพฺพํ ตณฺจ โข ที่เขน อทฺธนา น อิตฺตํ
มนสิกโรตา โน อมนสิการา ปณฺณวตา โน ทุปฺปณฺณนาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ
กิญฺเจตํ ปฏฺิจฺจ วุตฺตํ

อิธ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิ สัโหวรมาโน เอวํ ชานาติ อญฺญถา โข
อยมายสุมา เอเกน เอโก โวหริ อญฺญถา ทฺวิหิ อญฺญถา ตีหิ อญฺญถา สมฺพหุเลหิ
โวกฺกมตี อยมายสุมา ปุริมโหวรา ปจฺฉิมโหวรํ อปริสุทฺโหวหาโร อยมายสุมา
นายมายสุมา ปริสุทฺโหวหาโรติ

อิธ ปน ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิ สัโหวรมาโน เอวํ ชานาติ ยถา โข
อยมายสุมา เอเกน เอโก โวหริ ตถา ทฺวิหิ ตถา ตีหิ ตถา สมฺพหุเลหิ นายมายสุมา
โวกฺกมตี ปุริมโหวรา ปจฺฉิมโหวรํ ปริสุทฺโหวหาโร อยมายสุมา นายมายสุมา
อปริสุทฺโหวหาโรติ

สัโหวาเรน ภิกฺขเว โสเจยฺย เวทิตพฺพํ ตณฺจ โข ที่เขน อทฺธนา น อิตฺตํ
มนสิกโรตา โน อมนสิการา ปณฺณวตา โน ทุปฺปณฺณนาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ
ปฏฺิจฺจ วุตฺตํ.

อาปทาสุ ภิกฺขเว ธาโม เวทิตพฺพโ สโ จ โข ที่เขน อทฺธนา น อิตฺตํ มนสิกโรตา
โน อมนสิการา ปณฺณวตา โน ทุปฺปณฺณนาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ กิญฺเจตํ ปฏฺิจฺจ
วุตฺตํ

อิธ ภิกฺขเว เอกจฺจ ภาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฺจ สมานิ โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฺจ
สมานิ โรคพฺยสเนน วา ผุฏฺฺจ สมานิ น อิติ ปฏฺิสญฺจิจฺชติ ตถาภูโต โข อຍ
โลกสนฺนิวาโส ตถาภูโต อตฺตภาวปฏฺิลာโภ ยถาภูเต โลกสนฺนิวาเส ยถาภูเต อตฺตภาว
ปฏฺิลာโภ อฏฺฺจ โลกธมฺมา โลกํ อญฺฺปริวตฺตุนฺติ โลกโ จ อฏฺฺจ โลกธมฺเม อญฺฺปริวตฺตติ
ลาโภ จ อลาโภ จ ยโส จ อยโส จ นินฺทา จ ปสฺสา จ สุขญฺจ ทฺกฺขญฺจจติ โส
ภาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฺจ สมานิ โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฺจ สมานิ โรคพฺยสเนน วา
ผุฏฺฺจ สมานิ โสจติ กิลมตี ปริเทวตี อุตฺตตาพี กนฺทติ สมฺไมหํ อาปชฺชติ

อิธิ ปน ภิกฺขเว เอกจฺใจ ภาตฺติพฺยสเนน วา ญฺญูจฺโจะ สฺมาโน โภคพฺยสเนน วา ญฺญูจฺโจะ สฺมาโน ไรคพฺยสเนน วา ญฺญูจฺโจะ สฺมาโน อิติ ปฏิสญฺญจิกฺขติ ตถาภูโต ไช อัย โลกสนฺนินฺวาโส ตถาภูโต อตฺตภาวปฏิลาโภ ยถาภูเต โลกสนฺนินฺวาเส ยถาภูเต อตฺตภาวปฏิลาโภ อญฺจ โลกธมฺมา โลกํ อนุปฺริวตฺตุนฺติ โลกโก ๑ อญฺจ โลกธมฺเม อนุปฺริวตฺตติ ลาโภ ๑ อลาโภ ๑ ยโส ๑ อยโส ๑ นินฺทา ๑ ปัสฺสา ๑ สุขญ ๑ ทุกฺขญจชาติ โส ภาตฺติพฺยสเนน วา ญฺญูจฺโจะ สฺมาโน โภคพฺยสเนน วา ญฺญูจฺโจะ สฺมาโน ไรคพฺยสเนน วา ญฺญูจฺโจะ สฺมาโน น โสจติ น กิลมฺติ น ปริเทวติ น อุตฺตทาฬิ กนฺทติ น สมฺโมหํ อापชฺชติ อापทาสฺส ภิกฺขเว ธาโม เวทิตพฺโพ โส ๑ ไช ทีฆเนน อทฺธนา น อิตฺตํ มนสิกโรตา โน อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณนาติ อิติ ญนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตฺตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

สากจฺฉาย ภิกฺขเว ปญฺญา เวทิตพฺพา สา ๑ ไช ทีฆเนน อทฺธนา น อิตฺตํ มนสิกโรตา โน อมนสิการา ปญฺจวตา โน ทุปฺปญฺเณนาติ อิติ ไช ปเนตฺตํ วุตฺตํ กิญฺเจตฺตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ

อิธิ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิ สากจฺฉายมาโน เอวํ ชานาติ ยถา ไช อิมสฺส อายสฺมโต อุมฺมงฺโก ยถา ๑ อภินิหารอ ยถา ๑ ปญฺหสมฺพทาจาโร ทุปฺปญฺเณ อยมายสฺมา นายมายสฺมา ปญฺจวา ตํ กิสฺส เหตุ ตถา หิ อยมายสฺมา น เจว คมฺภีโร อตฺถปทํ อูทาทฺติ สนฺตํ ปณฺตี อตฺถกาจโร นิปฺถํ ปญฺชิตเวทนียํ ยญฺจ อยมายสฺมา ธมฺมํ ภาสฺติ ตสฺส ๑ น ปฏิพลอ สงฺขิตฺเตน วา วิตฺถาเรน วา อตฺถํ อัจฺจิกฺขิตฺตํ เทเสตฺตํ ปญฺญาเปตฺตํ ปญฺจเปตฺตํ วิวริตฺตํ วิภชิตฺตํ อุตฺตานิกาตฺตํ ทุปฺปญฺเณ อยมายสฺมา นายมายสฺมา ปญฺจวาติ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว จกฺขมา ปุริโส อูทกรทสฺส ตีเร จิตฺตํ ปสฺสเสยฺย ปริตฺตํ มจฺฉํ อุมฺมุชฺชมานํ ตสฺส เอวมสฺส ยถา ไช อิมสฺส มจฺฉสฺส อุมฺมงฺโก ยถา ๑ อุมฺฆาโต ยถา ๑ เวคายิตตฺตํ ปริตฺโต อัย มจฺฉิ นายํ มจฺฉิ มหนฺโตติ เอวเมว ไช ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิ สากจฺฉายมาโน เอวํ ชานาติ ยถา ไช อิมสฺส อายสฺมโต อุมฺมงฺโก ฯเปฯ ทุปฺปญฺเณ อยมายสฺมา นายมายสฺมา ปญฺจวาติ

อิธ ปน ภิกขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิ์ สากจฺฉายมาโน เอวํ ชานาติ ยถา โข อิมสฺส อายสฺมโต อุมฺมงฺโก ยถา ๑ อภินีหาโร ยถา ๑ ปญฺหสมฺมาจาโร ปญฺญา อยมายสฺมา นายมายสฺมา ทุปฺปญฺโณ ตํ กิสฺส เหตุ ตถา हि อยมายสฺมา คมฺภีรญฺเจว อตฺถปทํ อุตฺทาหฺรติ สนฺตํ ปณฺตี อตฺถกาวจฺรํ นิปฺถนํ ปญฺทิตเวทนียํ ยญฺจ อยมายสฺมา ฐมฺมํ ภาสตี ตสฺส ๑ ปฏฺิพฺโโล สงฺขิตฺเตน วา วิตุถาเรน วา อตฺถํ อัจฺฉิขิตฺุ เทเสตฺุ ปญฺญาเปตฺุ ปญฺญาเปตฺุ วิวริตฺุ วิภิชิตฺุ อุตฺตตานีกาตฺุ ปญฺญา อยมายสฺมา นายมายสฺมา ทุปฺปญฺโณติ เสยฺยถาปี ภิกขเว จกฺขมา ปุริโส อุตฺถรหฺตสฺส ตีเร จิตฺ ปสฺเสยฺย มหฺนตฺุ มจฺฉิ อุมฺมุชฺชมานํ ตสฺส เอวมสฺส ยถา โข อิมสฺส มจฺฉสฺส อุมฺมงฺโก ยถา ๑ อุมฺมิชฺชาโต ยถา ๑ เวคายิตตฺุ มหฺนโต อยํ มจฺฉิ นาย มจฺฉิ ปริตฺโตติ เอวเมว โข ภิกขเว ปุคฺคโล ปุคฺคเลน สทฺธิ์ สากจฺฉายมาโน เอวํ ชานาติ ยถา โข อิมสฺส อายสฺมโต อุมฺมงฺโก ฯเปฯ ปญฺญา อยมายสฺมา นายมายสฺมา ทุปฺปญฺโณติ

สากจฺฉาย ภิกขเว ปญฺญา เวทิตพฺพา สฯ ๑ โข ทีฆเณ อทฺถุณา น อิตฺตํ มน สิกโรตา โน อมนสิการา ปญฺญาตา โน ทุปฺปญฺเณนาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตฺ ปฏฺิจจ วุตฺตํ.

อิมานิ โข ภิกขเว จตฺตาริ จานานิ อิเมหิ จตฺุหิ จาเนหิ เวทิตพฺพานีติ.

๒. ฐานสูตร⁴

ว่าด้วยฐานะที่พึงรู้ด้วยฐานะ

[๑๙๒] ภิกษุทั้งหลาย ฐานะ ๔ ประการนี้อันบุคคลพึงรู้ได้ด้วยฐานะ ๔ ประการ ฐานะ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. คือพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิด หน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหาู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มีปัญญาทรามหาู้ได้ไม่

⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ

๒. ความบริสุทธิ์พึงรู้ได้ด้วยถ้อยคำ และความบริสุทธิ์นั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการ หารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มีปัญญา ทรามหารู้ได้ไม่

๓. กำลังพึงรู้ได้ในคราวมีอันตราย และกำลังนั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิด น้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มีปัญญาทรามหา รู้ได้ไม่

๔. ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา และปัญญานั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ นิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มีปัญญาทรามหา รู้ได้ไม่

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า “ศีลพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแลพึงรู้ได้โดย ใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มี ปัญญาทรามหารู้ได้ไม่” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ บุคคลในโลกนี้เมื่ออยู่ร่วมกัน จึงรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้มีปกติทำให้ขาด ทำให้ ทะลุ ทำให้ต่าง ทำให้พร้อม ไม่ทำต่อเนือง ไม่ประพฤติดต่อเนืองในศีลทั้งหลายตลอดกาล นานแล ท่านผู้นี้เป็นผู้ทศิล ไม่ใช่เป็นผู้มีศีล”

อนึ่ง บุคคลในโลกนี้เมื่ออยู่ร่วมกัน จึงรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้มีปกติไม่ทำให้ขาด ไม่ทำ ให้ทะลุ ไม่ทำให้ต่าง ไม่ทำให้พร้อม มีปกติทำต่อเนือง ประพฤติดต่อเนืองในศีลทั้งหลาย ตลอดกาลนานแล ท่านผู้นี้เป็นผู้มีศีล ไม่ใช่เป็นผู้ทศิล”

ข้อที่เรากล่าวว่า “ศีลพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มีปัญญาทรา มหารู้ได้ไม่” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้วว่า “ความบริสุทธิ์พึงรู้ได้ด้วยถ้อยคำ และความบริสุทธิ์นั้นแลพึง รู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการ หารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญา จึงรู้ได้ ผู้มีปัญญาทรามหารู้ได้ไม่” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ บุคคลในโลกนี้เมื่อสนทนากัน จึงรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้พูดกันตัวต่อตัวเป็นอย่าง หนึ่ง พูดกับคนสองคนเป็นอย่างหนึ่ง พูดกับคนสามคนเป็นอย่างหนึ่ง พูดกับคนหลายคน

เป็นอย่างหนึ่ง ท่านผู้นี้พูดคราวหลังต่างไปจากพูดคราวก่อน ท่านผู้นี้มีถ้อยคำไม่บริสุทธิ์
 หามีถ้อยคำบริสุทธิ์ไม่”

อนึ่ง บุคคลในโลกนี้เมื่อสนทนากัน จึ่งรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้พูดกันตัวต่อตัวเป็น
 อย่างไร พูดกับคนสองคน สามคน หลายคนก็อย่างนั้น ท่านผู้นี้พูดคราวหลัง ก็ไม่ต่างจาก
 พูดคราวก่อน ท่านผู้นี้มีถ้อยคำบริสุทธิ์ หามีถ้อยคำไม่บริสุทธิ์ไม่”

ข้อที่เรากล่าวว่ “ความบริสุทธิ์พึงรู้ได้ด้วยถ้อยคำ และความบริสุทธิ์นั้นแลพึงรู้ได้
 โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหาไม่รู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้
 ผู้มีปัญญาทรมารู้ได้ไม่” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

เรากล่าวเช่นนี้แลว่า “กำลังพึงรู้ได้ในคราวมีอันตราย และกำลังนั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้
 เวลานาน ไม่ใช่ชนิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหาไม่รู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มี
 ปัญญาทรมารู้ได้ไม่” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ประสบความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ หรือ
 ความเสื่อมเพราะโรค ย่อมไม่พิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า “โลกสันนิวาสนี้เป็นอย่างนี้เอง การ
 ได้อัตภาพนี้เป็นอย่างนั้นในโลกสันนิวาสนตามความเป็นจริง ในการได้อัตภาพตามความเป็น
 จริง โลกธรรม ๘ คือ (๑) ได้ลาภ (๒) เสื่อมลาภ (๓) ได้ยศ (๔) เสื่อมยศ (๕) นินทา (๖)
 สรรเสริญ (๗) สุข (๘) ทุกข์ หมุนเวียนไปตามโลก และโลกก็หมุนเวียนไปตามโลกธรรม ๘”
 บุคคลนั้นประสบความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ หรือความเสื่อมเพราะโรค ย่อม
 เสร้าโศก ลำบากใจ ร่ำไร ทูบออกคร่ำครวญ ถึงความเลอะเลือน

ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ประสบความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ หรือ
 ความเสื่อมเพราะโรค ย่อมพิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า “โลกสันนิวาสนี้เป็นอย่างนี้เอง การได้
 อัตภาพนี้เป็นอย่างนั้นในโลกสันนิวาสนตามความเป็นจริง ในการได้อัตภาพตามความเป็น
 จริง โลกธรรม ๘ คือ (๑) ได้ลาภ (๒) เสื่อมลาภ (๓) ได้ยศ (๔) เสื่อมยศ (๕) นินทา (๖)
 สรรเสริญ (๗) สุข (๘) ทุกข์ หมุนเวียนไปตามโลก และโลกก็หมุนเวียนไปตามโลกธรรม ๘”
 บุคคลนั้นประสบความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ หรือความเสื่อมเพราะโรค ย่อมไม่
 เสร้าโศก ไม่ลำบากใจ ไม่ร่ำไร ไม่ทูบออกคร่ำครวญ ไม่ถึงความเลอะเลือน

ข้อที่เรากล่าวว่ “กำลังฟังรู้ได้ในคราวมีอันตราย และกำลังนั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิดหน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหาไม่รู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มีปัญญาทรมหาไม่รู้ได้ไม่” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้ว “ปัญญาฟังรู้ได้ด้วยการสนทนา และปัญญานั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ใช่ชนิดหน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหาไม่รู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มีปัญญาทรมหาไม่รู้ได้ไม่” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เมื่อสนทนากัน จึงรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้มีการแสวงหาปัญหาอย่างไร เตรียมปัญหาอย่างไร และถามปัญหาอย่างไร ท่านผู้นี้มีปัญญาทรมหา ไม่ใช่มีปัญญา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านผู้นี้ไม่อ้างบทที่มีความหมาย ลึกซึ้ง สงบ ประณีต ที่สามัญชนคาดไม่ถึง ละเอียด อันบัณฑิตฟังรู้ได้ ท่านผู้นี้กล่าวธรรมอันใด ก็ไม่สามารถจะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมนั้นทั้งโดยย่อหรือโดยพิสดาร ท่านผู้นี้มีปัญญาทรมหา ไม่ใช่มีปัญญา”

บุคคลเมื่อสนทนากัน จึงรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้มีการแสวงหาปัญหาอย่างไร ฯลฯ ท่านผู้นี้มีปัญญาทรมหา ไม่ใช่มีปัญญา” เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีตาดียืนอยู่ ริมฝั่งห้วงน้ำ ฟังเห็นปลาตัวเล็กๆ ผุดอยู่ เขาฟังทราบอย่างนี้ว่า “ปลาตัวนี้มี กิริยาผุดเป็นอย่างไร ทำให้เกิดคลื่นเพียงไหน และมีความเร็วเพียงไร ปลาตัวนี้ตัวเล็ก ไม่ใช่ตัวใหญ่” ฉะนั้น

ส่วนบุคคลในโลกนี้เมื่อสนทนากัน จึงรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้มีการแสวงหา ปัญหาอย่างไร เตรียมปัญหาอย่างไร และถามปัญหาอย่างไร ท่านผู้นี้มีปัญญา ไม่ใช่มีปัญญาทรมหา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านผู้นี้ อ้างบทที่มีความหมาย ลึกซึ้ง สงบ ประณีตสามัญชนคาดไม่ถึง ละเอียด บัณฑิตฟังรู้ได้ และท่านผู้นี้กล่าวธรรมใด ก็สามารถที่จะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมนั้นทั้งโดยย่อหรือโดยพิสดาร ท่านผู้นี้มีปัญญา ไม่ใช่มีปัญญาทรมหา”

บุคคลเมื่อสนทนากัน จึงรู้อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้แสวงหาปัญหาอย่างไร ฯลฯ ท่านผู้นี้มีปัญญา ไม่ใช่มีปัญญาทรมหา” เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีตาดียืนอยู่ริมฝั่งห้วงน้ำ ฟังเห็นปลาตัวใหญ่ผุดอยู่ เขาฟังทราบอย่างนี้ว่า “ปลาตัวนี้มีกิริยาผุดเป็นอย่างไร ทำให้เกิดคลื่นเพียงไหน และมีความเร็วเพียงไร ปลาตัวนี้ตัวใหญ่ ไม่ใช่ตัวเล็กฉะนั้น

ข้อที่เรา กล่าวว่า “ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา และปัญญานั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้
 เวลานาน ไม่ใช่ชนิดน้อย ผู้มนสิการจึงรู้ได้ ผู้ไม่มนสิการหาไม่รู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้มี
 ปัญญาทรมารู้ได้ไม่” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

ภิกษุทั้งหลาย ย ฐานะ ๔ ประการนี้แลอันบุคคลพึงรู้ได้ด้วยฐานะ ๔ ประการนี้

ฐานสูตรที่ ๒ จบ
